

ATATÜRK İNKILÂPLARINA BATI'NIN TESİRİ**Emine AŞCI*****Özet**

Türkiye Cumhuriyeti'nin kökleri çok eski süreçlere dayanır ve zaman içinde geçirdiği merhaleler bugünkü konuma gelmesinde etkili olmuştur. Her eski millet gibi Türklerin de köklü kültürleri ve her devirde dâhil oldukları medeniyet daireleri olmuştur. Kültürel ve medeni anlamda aşama kaydedebilmek için, Türk Milletini idare edenler, kimi zamanlar, mevcut düzeylerini sorgulamış ve bu amaçla ülkelerinin rotasını değiştirme lüzumu hissetmişlerdir. Bu yönüyle Türkiye Cumhuriyeti Tarihi incelenmeye değer bir başlıktır. Bu makalede Türkiye'nin kuruluşu ve sonrasındaki süreçte bu kültürel ve medeni gelişim ve değişimlerin tarihi temellerini, Batı Medeniyeti'nin hedeflenmesinin sebeplerini ve ortaya çıkan sonucu Atatürk ve inkılapları özelinde incelemeye gayret gösterdik. Bu maksatla Osmanlı'nın son dönemlerinde Batı'nın üstünlüğünün kabul edilmesi sonrası ortaya çıkan yenileşme hareketlerinden bahsederek başladığımız konumuzu kültür ve medeniyetin ne olduğunu, Batı Medeniyeti'nin Türk Kültürü ve milliyetçilik kavramları ile ilişkilerini anlatarak devam ettirdik. Ardından Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün okuduğu yerli ve yabancı yazarlardan ve bu yazarların yazdığı, Atatürk tarafından dikkatle okunup incelenen eserlerinden bahsederek, Mustafa Kemal'in öğrencilik yıllarından itibaren düşünsel temellerinin nasıl oluştuğunun resmini çizmeye çalıştık. Son bölümümüzde Atatürk'ün “muasır medeniyetlerin üstüne çıkmak” arzusu ile yapmış olduğu inkılapların Batı Medeniyeti çerçevesinde neler olduğunu ve bu değişim sürecinin amaca ne kadar hizmet ettiğini ünlü sosyolog ve tarihçilerin gözüyle incelemeye ve sonuç kısmımızda da bu çalışmaların verdiği neticeyi ve ne kadar Batılılaşabildiğimizi değerlendirmeye gayret ettik.

Anahtar Kelimeler: Atatürk ve ilmi anlamda etkilendiği isimler, Atatürk inkılapları ve Batı, Batı medeniyeti.

THE EFFECTS OF THE WEST ON ATATURK'S REVOLUTIONS**Abstract**

The origins of the Turkish Republic root back to old processes and the stages it has endured so far have been effective on its current status. As every ancient nation, Turks have had a long-established culture and they have been included in civilization circles in all periods. To be able to

* Dr. Öğretim Görevlisi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

make progress in culture and civilization, the rulers of the Turkish nation has sometimes questioned their current levels and felt the urge to change the direction of their country. In this aspect, the history of the Turkish Republic is worth studying. In this article, we tried to analyze the historical basis of these civil and cultural changes, the reasons why Western Civilization was aimed and the upcoming results during and after the foundation of Turkey in terms of Atatürk and his revolutions. For this purpose, we started by mentioning the innovation movements which emerged after accepting the superiority of the West during the end of the Ottoman period and continued with explaining what culture and civilization is and the relationships between Western civilization, Turkish culture and the concept of nationalism. Later, we tried to paint a picture of how Mustafa Kemal's intellectual basis has formed since his studentship years by mentioning the works of native and foreign writers which Mustafa Kemal had carefully read and analyzed. In our last chapter, we endeavored to study what the revolutions Atatürk made desiring to "rise above the contemporary civilizations" were in the frame of Western civilization, and how much this process has served through the eyes of famous sociologists and historians, and in our findings section, we tried to evaluate the outcomes of these studies and how far we have been able to Westernize.

Keywords: Atatürk and the people he was intellectually affected by, Atatürk's revolutions and West, Western civilization

Giriş

Osmanlı Devleti 1299'da kurulmasından 1600'lü yılların sonuna kadar yeryüzünün en büyük ve en güçlü devleti olarak hüküm sürmüş ancak özellikle 16. yüzyıldan itibaren başlayan çözümler devletin önce duraklamasına ardından da çözülmesine ve nihayet yıkılmasına kadar giden süreci başlatmıştır. Osmanlı Devleti'nin uzun yıllar boyunca dünyaya egemen bir konumda varlık göstermesi elbette mevcut yüksek kültürel ve medeni seviyesi sayesinde. Ancak bu gerileme ve yıkılış evresinden bu iki kavram da nasıplenecek ve özellikle eğitim sisteminin bozulması ile ilmi çalışmalar aksayacak bunun sonucunda da akli bilimlerin yerini nakli bilimlere dolduracaktır. Bu evrede değişen dünya düzeni Avrupalıların lehine işleyecek Ortaçağ skolastik zihniyetinden sıyrılan söz konusu coğrafya milletleri aşama kaydedip, güçlenmeye başlayacaklardır. Nitekim Doğu'nun ilmini örnek alıp bunu daha da geliştiren Avrupalılar, "Batı Medeniyeti" denilen o olguyu oluşturacaklardır. Bu süreçte Osmanlı Devleti de kendisini çağın gereklerine uydurmak için ıslahat adı altında çeşitli çalışmalar gerçekleştirecektir. İşte bu nokta ve sonrası konumuz itibarıyla daha yakından incelenmelidir. Osmanlı Devleti'nde ıslahat fikri ve gerekliliği askeri yenilgiler ile ortaya çıkmıştır. Yükseliş döneminin gücünü yeniden yakalamak fikri ile yapılan ıslahatların devamlı olmaması ve köklü değişiklikler getirmemesi, Osmanlı Devletinin savaşlarda sürekli yenilmesi Batı'ya karşı yaklaşmayı kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu sebeple yapılacak ıslahatlar Batı ekseninde, Avrupa devletlerinden iktibaslar yapılması şeklinde tezahür edecektir. Osmanlı Devleti'nde yenileşme çabaları 17. yüzyılda başlar. Bu dönem

ıslahatları ıslahatı yapan kişilerin hayatıyla sınırlı kalmıştır. 18. yüzyıldan itibaren ise Batı'nın üstünlüğü kabul edilmiş ve Batı'nın teknik bilgisi Osmanlı askeriyesine uygulanmıştır. Bu süreç Lale Devri ile başlar. Bu yüzyıldaki bütün padişahlar özellikle askeri alanda köklü yenilik hareketlerine girişmişlerdir. Özellikle III. Selim dönemi ıslahatları sadece askeri alanlarda değil tüm alanlarda yenilik yapılmasını ön görmüştür. Her alanda ıslahat yapma faaliyeti II. Mahmut'la da devam edecektir. 1839 yılına gelindiğinde hukuk devletine geçişin ilk basamağı olan Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir. Tanzimat ile beraber açılan yeni kurumlar neticesinde hukuk ve eğitim alanında ikilik oluşmaya başlamıştır. Bu fermanı, Batılı devletlerin istekleri doğrultusunda 1856'da hazırlanan Islahat Fermanı izler. Bu fermanla gayrimüslimlere çeşitli haklar tanınmıştır. 1876 yılına gelindiğinde Osmanlı siyasi hayatında Meşrutiyet Dönemi'nin başladığını görüyoruz. Aynı yıl ilan edilen Kanun-i Esasi ile anayasal sisteme geçilmiş ve açılan meclis ile halk yönetime katılma hakkını kazanmıştır. II. Abdülhamit'in iki yıl sonra Meclisi fes etmesiyle kesintiye uğrayan meşrutiyet evresi 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile devam eden bir süreç olmuş ve bu sayede ilk kez çok partili hayata geçilmiştir. Meşrutiyet dönemi münevver kitlesi özellikle Milli Mücadele ve sonraki süreçte Türk toplumunu etkilemişlerdir. Yine Meşrutiyet'in ikinci kez ilanı ile birlikte daha önceki akımlardan farklı olarak siyasi tarz itibarıyla Türkçülük egemen olmaya başlayacaktır.

1. BATI MEDENİYETİ VE TÜRK KÜLTÜRÜ

A. Kültür ve Medeniyet

“Toprağı işlemek” manasına gelen ve kökeni Latince olup İngilizce’de de aynı anlam ile kullanılan (agriculture-ziraat) kültür kelimesinin esasen çok çeşitli manaları vardır. Ancak bizim için ne ifade ettiğinden yola çıkarak, bu kelimenin, sosyolojideki karşılığını inceleyeceğiz. İbrahim Kafesoğlu, başta sosyologlar ve sosyal psikologlar olmak üzere genel olarak kültür tarihçilerince “kültür” kelimesinin ilmi anlamda ne manaya geldiğini şöyle sıralar: “Bilgiyi, imanı, sanatı, ahlakı, hukuku, örf-âdeti ve insanın cemiyetin bir üyesi olması dolayısıyla kazandığı diğer bütün maharet ve itiyatları ihtiva eden mürekkep bir bütün.” (E. B. Taylor). “Bir topluluğun yaşama tarzı.” (C. Wiesler). “Atalardan gelen maddi-manevi değerler yekûnu.” (E. Sapir). “İnsanın tabiyatı ve kendini idare etme yolu ile bizzat meydana getirdiği eser.” (A. Young). “Bir toplulukta örf ve adetlerden, davranış tarzlarından teşkilat ve tesislerden kurulu ahenkli bütün.” (R. Thurnwald). “Umumi olarak inançlar, değer hükümleri, örf ve adetler, zevkler, kısaca insan tarafından yapılmış ve yaratılmış her şey.” (A. K. Kohen). “Bir millet fertlerinin iştirak halinde bulunduğu manevi hayat.” (F. A. Wolf). A. Vierkand ise şöyle der: “Bir yabancı, bir kabilenin hudutlarını adet ve yaşayış şekillerinin değişmesi ile kavrar; giyinmenin ve süslenmenin başka bir tarzı, ev eşyalarının ayrılıkları, başka silahlar, yeni şarkılar, danslar... vb. Diğer taraftan bütün bunlar aynı kabilenin kültüründe değişmez¹.” Bütün bu açıklamalar göstermektedir ki, kültürün bütün topluluklardaki ortak noktası hepsinin kendine özel yaşayış ve davranış tarzlarının olmasıdır. Ziya Gökalp kültür kelimesini

¹ Kafesoğlu, İ. (2000). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 15-16.

şöyle açıklıyor: “Kültür bir halkın gelenekleri, töreleri, alışkanlıkları, yazılı ya da sözlü edebiyatı, dili, dini, müziği, ahlakı, estetiği ve ekonomisi ile ilgili ürünlerdir².” Erol Güngör ise bu kelimeyi “Sosyal ilimlerde kültür denince bir topluluğun kendi hayati problemlerini çözmek üzere denediği ve uzun yıllar içinde standart hale getirdiği usuller ve vasıtalar anlaşılır. Şu halde bir topluluğun ihtiyaçlarını karşılamak üzere benimsemiş bulunduğu hayat tarzı bütün maddi ve manevi unsurlarıyla birlikte onun kültürünü teşkil etmektedir³” şeklinde izah etmektedir. O halde diyebiliriz ki, belirli bir topluluğa ait sosyal ve teknik unsurlar “kültür”ü meydana getirmektedir. Yine her kültürün oluşmasında coğrafi şartlar ve insan unsuru... vb. durumlar etkilidir. Medeniyet ise başka bir manayı ifade eder: “Medeniyet⁴ milletler arası ortak değerler seviyesine yükselen, anlayış, davranış ve yaşama vasıtaları bütünüdür⁵.” Mümtaz Turhan ise “kültür” terimini şöyle tanımlıyor: “Kültür bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alakaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, umumi tavır, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar, birlikte o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususi bir hayat tarzı temin eder⁶.” Erol Güngör, medeniyetin tarifi hususunda kültürde olduğu gibi ilim adamları arasında net bir fikir birliği olmadığını belirterek medeniyet kelimesinin tarifini Ziya Gökalp’e dayandırarak şöyle yapar: “Medeniyet kültürler arasında öğrenme yoluyla birbirine geçen ve bu suretle ortak hale gelen unsurlara denmektedir⁷.” Sadık Tural’a göre ise medeniyet milletlerarası ortak değerler seviyesine yükselen anlayış, davranış ve yaşama vasıtalarının bütünüdür⁸. Ortak hale gelen bu unsurların kaynağını ise kültürler teşkil etmektedir. Örneğin “Doğu Medeniyeti” ya da “Batı Medeniyeti” denildiği zaman bu medeniyetlerin oluştuğu coğrafyadaki dinî, millî ve teknik gelişmeler... vb. gibi hususların etkili olduğunu, bunun da esasen tek bir millet tarafından değil, pek çok toplumun birleşiminden meydana geldiğini görürüz. Dolayısıyla bu insan kitlelerinin tek başına meydana getirdikleri kültür, toplulukların bir araya geldiklerinde oluşturmuş oldukları medeniyetin temelini teşkil etmektedir. Ancak bir araya geldiklerinde medeniyeti oluşturan bu toplulukların birbirlerinden farklı dilleri, edebiyatları, örf, adet ve gelenekleri, kendilerine ait başka başka ahlaki değerleri, giyinişleri... vb. bulunmaktadır. Bütün bu unsurlar kültürel kıstaslar olduğu için her milletin süreç içerisinde oluşturduğu bir kültür bulunmaktadır. Dolayısıyla her kültür bir milleti temsil etmektedir. Bu saydığımız unsurlar ve daha nicelerine Türkler de sahip olduklarından dolayı orijinal bir “Türk Kültürü”nün varlığı söz

² Bora, B. (Editör). (2000). *Ziya Gökalp Eserlerinden Seçmeler (Türkçülüğün Esasları)*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 160.

³ Güngör, E. (1995a). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 76.

⁴ Medeniyet kelimesi Arapça’daki “şehir” anlamına gelen “Medine” kelimesinden türetilmiştir ve “şehirlilik” demektir. Bu kelime “çöl halkı” demek olan “bedevi” kelimesinin zıt anlamlısıdır. Böylece bu iki kelime çöl ve şehirde yaşayan halkın yaşayış şekline göre biçimleşmiştir. Dolayısıyla bu tabir sosyal gerçeğe çok uygun bir tabirdir.

⁵ Kafesoğlu, 2000: 16.

⁶ Turhan, M. (1994). *Kültür Değişimleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 45.

⁷ Güngör, 1995a: 76-77, 181-185.

⁸ Tural, S. (1992). *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*. Ankara: Ecdad Yayınları, 88.

konusudur. Verdiğimiz bu örneklerden görüleceği üzere kültür ve medeniyet arasında fazla farklar vardır: Kültür millidir, medeniyet ise milletlerarasıdır. Bir başka ifade ile kültür hususi medeniyet ise umumdur. Tüm medeniyetler temelde kültürlerden doğarlar. Kültürlerin ileriliği ya da geriliğinden söz edilemez. İlerlemiş ya da geri kalmış olan medeniyetlerdir. Medeniyet kültürmüş gibi değerlendirilip, buna göre toplumlar sınıflandırılacak olursa yanlış düşülür. Zira bir kültür ancak yine kendisi kıstas alınıp, zaman içerisinde geçirdiği evreler incelenerek değerlendirilebilir⁹. Kültür ve medeniyetin tanımlarını yapıp, aralarındaki farkları sıraladıktan sonra Türk İnkılap Tarihi sürecinin en fazla istifade ettiği medeniyet olan Batı Medeniyeti'nin özelliklerini belirterek konumuza devam edelim:

B. Batı Medeniyetinin Özellikleri

Batı Medeniyeti denilince aklımıza coğrafi anlamda Avrupa Kıtası gelmektedir. Bu sebeple Avrupa kafası, Avrupalılık, Alafranga gibi tabirler bu kıta özelinde Batı Medeniyeti'ne işaret etmektedirler. Dolayısıyla Avrupa'nın, bu kıtada doğan ve kendi coğrafi sınırlarından zamanla dışarıya doğru genişleyen, maddi dünyaya olduğu kadar medeniyet tarihine de nüfuz eden bir esas olduğunu kabul etmeliyiz. Örneğin Payami Safa'ya göre Avrupalılık riyaziye ve hendeseyi ön planda tutan bir ilme kanalize olmakla ve şehirleşmekle mümkün olabilir¹⁰.

Batı veya Avrupa Medeniyeti belirli süreçler ve gelişmeler kaydederek çağdaş bir seviyeye gelmişlerdir. Dolayısıyla günümüz manasıyla çağdaş medeniyet bu coğrafyada vücut bulmuştur. Medeniyet tarihçileri Batı Medeniyeti'nin üç kaynaktan beslendiğini belirtirler. Bunlar, Grek, Roma ve Hıristiyan unsurlardır. Grek Medeniyeti'nin kökeninde Anadolu, Mezopotamya ve Mısır Uygarlıkları'nın derin etkileri vardır. Bu medeniyetin insanları Batıl inanışları dikkate almaksızın, olayları gözlem ve muhakeme yoluyla izah ederek bilime ve düşünceye matematiksel bir özellik kazandırmışlardır. Bunu yaparken de rasyonel bir metot kullanmışlardır. Bu rasyonellik sayesinde de onlar modern ilimlerin kurucusu olmuşlardır. Eski Grekler kullandıkları şekiller itibarıyla geometrik bir ahengi sanata uygulayarak klasik sanatın en güzel örneklerini oluşturmuşlardır. Bu sayede güzel sanatlarıyla da geleceğin Avrupa'sının manevi mimarları olmuşlardır. Greklerin temel oluşturduğu bu objektif ve rasyonel düşünce metoduna Romalılar da, toplum disiplini oluşturarak katkı sağlamışlardır. Bu disiplini hukuk birliği ve düzeni ile siyasi birliği, yaşama değerlerinin odak noktası haline getirmek suretiyle kurmuşlardır. Batı Medeniyeti'nin üçüncü ve sonuncu ortak kaynağı ise birleştirici ve bütünleştirici bir harç niteliğinde olan Hıristiyanlıktır. Zira Hıristiyanlık, Batıda din ve inanç birliğini oluşturmuş ve kişisel sorumluluk bilincini toplumlara mal ettirmiştir. Bu sayede de Avrupa'nın iki temel toplumsal kitlesi olan Romalılarla Germenlileri tek çatı altında birleştirmiştir. Ancak bu manevi birlik 476 yılında Batı Roma'nın yıkılması ve kilise egemenliğindeki skolastik düşüncenin Ortaçağ'a hâkim olmasıyla birlikte karanlık bir evreye

⁹ Kafesoğlu, 2000: 16-17.

¹⁰ Safa, P. (1999). *Türk İnkılabına Bakışlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 112.

girmiştir¹¹. Bu süreçte yükselen medeniyet bu Greko-Romen Medeniyeti kaynak alıp onun üzerine pek çok değer inşa eden İslam Medeniyeti olacaktır. Bu medeniyetin zirvesine Osmanlı Devleti bünyesinde ulaşılabilecektir. Bundan sonraki süreçte Avrupa'yı çağdaş düzeye ulaştıran atılımlar dört grupta toplanabilir. Bunlar, Rönesans, Reform, Hümanizm ve Pozitif bilimlerdir. Bu bağlamda Coğrafi Keşifler sonrasındaki Rönesans, Avrupa'nın yeniden doğuşudur. Skolastik anlayışın yerine aklın, nakli ilimler yerine gözlem ve deneyin, dini yönetim tarzı anlamına gelen teokrazi yerine de laik yapının kuruluşu Rönesans hareketleri sayesinde gerçekleşmiştir. Reform hareketleri de Rönesans'ın tamamlayıcı yönünü oluşturmuştur. Reformasyon ile modernize edilmiş Protestanlık doğmuş ve bu sayede din taassubu hafifletilmiştir. Hümanizm ise aklın üstünlüğünü kabul eden bir anlayışın hâkim olması demektir. Bu yönüyle Hümanizm, Ortaçağ'ın skolastik ve eleştiri kabul etmeyen düşünce yapısının yıkılmasını sağlamıştır. Avrupa'da insan zihniyetine ışık tutan hümanizmin iki temel ürünü vardır ki bunlar yukarıda bahsettiğimiz Rönesans ve Reform'dur. Pozitif bilim ise bu pozitif dönemin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu pozitif dönemde insan etrafındaki gerçekleri duyu organları ve deneysel yöntemler ile algılamaktadır. Kısacası bu dönemde aklî bilimler, naklî bilimler dönemini yıkmış, deney, pozitif bilimler ve pozitif düşünce egemen olmuştur. İşte beş yüz yıllık bir sürede gerçekleşmiş olan söz konusu bu atılım Avrupa'yı Batı Medeniyeti dediğimiz o çağdaş düzeye erdirmiştir¹².

C. Batılılaşma ve Türk Kültürü

Yukarıda belirttiğimiz evreleri geçiren Avrupa, Batı Medeniyeti'ni bu sayede kurmuş ve bundan sonra gelişmek ve medeni seviyesini yükseltmek isteyen bütün milletlerce örnek alınmaya başlanmıştır. Bundan sonraki süreçte, Batı Medeniyeti'nin siyasi, iktisadi, askeri, sosyal... vb. özelliklerini, kendi yönetsel ve toplumsal yapılarını inşa etmede kullanan bu milletlerin büyük bir çoğunluğu Doğu Milletleri olacaktır. Bu milletlerden birisi de Türk Milleti'dir.

Türkiye Türklerinin kültürü, Asya'dan ve İslam dünyasından gelen tesirlerle Anadolu ve Rumeli'de oluşmuş bir kültürdür. Bunlara bir de hudutlarımız dışındaki Batı Dünyası'nın önceleri çok yavaş ve az, sonraları ise süratli ve büyük miktarda dâhil olan kültür unsurlarını eklemeliyiz. Türk Milleti köklü bir kültürel yapıya sahip olmasına karşın, dâhil olduğu medeniyet dairesi, özellikle Osmanlı'nın çöküş süreci ile beraber kendisine gerekli gelişim ve ilerlemeyi sağlamak hususunda yetersiz kalmıştır. Bu sebeple yüzünü Batı'ya dönmüş ve gerekli başarıyı Batı'yı birebir örnek alarak elde edebileceğini düşünmüştür. Ancak bu süreçte kimi zaman kendisi ile çelişmiştir. Zira Türk Kültürü'nün üç ana kaynağı vardır. Bunlardan ilki Anadolu Türklerinin kavmi hususiyeti anlamına gelen milletçe bir ortak tarih ve dile sahip olmalarıdır. İkincisi İslam Medeniyeti'dir. Üçüncüsü ise Anadolu ve Rumeli'de geçen uzun hâkimiyet dönemleri boyunca edindikleri bilgi ve

¹¹ Çaycı, A. (Kasım 1989). Atatürk ve Tarih Boyutu İçinde Çağdaşlaşma. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. (16)55-56.

¹² Baykal, H. (Temmuz 1988). Atatürkçü Çağdaşlaşma Yönünden Türkiye'nin Avrupa Topluluklarına Tam Üyeliği. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. (12)744-745; Safa, 1999: 116-130.

tecrübelerdir¹³. Özellikle bunlardan ikincisi Hıristiyan Batı Medeniyeti dairesine girmeye çalışan Müslüman Türk Kültürü'nün günümüzde dahi tartışılan “Batı nasıl örnek alınmalı?” sorusunu gündeme getirmiştir. Yine köklü bir kültürün varisleri durumunda olup da geçmişte uzun yıllar Avrupa'ya öteki olarak değerlendirip, ondan olmayı aşağı gören bir yapının, yenilgiyi hazmedip, pozitif ilimlere yüzünü dönmesi kolay olmamıştır. Nitekim Türk Milleti özellikle İslam dairesine girdikten sonra cihanşümul bir vazife yüklenmiş ve bu vazife ile kendisini disiplinize etmiştir. Bu sayede İslam Dünyası'nın en yüksek mertebesine çıkmış ancak bu esnada da dilini kaybetmemiştir. Dil ve din unsuru milli birliğin kurulması ve sağlam bir şekilde devamı için en gerekli iki unsurdur. Ancak bunlardan din unsuru dilden daha kuvvetli bir tesire sahiptir. Bu yüzden pek çok yenilik başka bir dinin ürünü olarak değerlendirilip, yeniliklerin hayata geçirilmesinde şiddetli bir mukavemetle karşılaşılmasına sebep olmuştur. Bu sancılı süreç 1718'den beri devam etmekte, Batılılaşma, kimi kesimlerde kesin bir dille ret, kimi kesimlerde ise koşulsuz olarak kabul edilmektedir. Bu durum Türk Milleti'nde aydın kitle ile halk arasında da uçurumların oluşmasına sebep olmuştur. Batılılaşmanın oluşturduğu nüfuz daha ziyade münevver kitleyi etkilemiş, bu kitlenin önemli bir kısmı Avrupa'ya her şeyiyle model almamız gerektiğini savunmuş, halkı Batılılaşmada kimi zaman bir engel olarak telakki etmiştir. Bu durum aynı lisana sahip olmalarına karşın başka diller konuşan iki kitlenin oluşmasına sebep olmuştur. Özellikle Balkan Harbi sonrasında Türk münevveri kendisinin bir Batılı gibi medeni(!) olduğunu Avrupalılara anlatmak telaşına düşmüştür¹⁴. Elbette bu durum kimi münevverlerce de eleştirilmiş ve birbirine tezat bu münevver kitlesi, çok başlı bir tartışmanın içine yuvarlanmıştır¹⁵.

Batı Medeniyeti'nin başta doğu olmak üzere tüm dünyada yayılması yerli kültürlerin kaybolmasına yol açmaktadır. Zira Batı Medeniyeti'ni almak ve benimsemek isteyen ülkelerin ortak özellikleri kültürlerinin bu medeniyetten gelecek yıkıcı tesirlere karşı henüz yeterince sağlam olmayışdır. Türkiye'de ise milli kültür modernleşme tekâmülü sırasında dış etkilerden ziyade içten tahribata uğramaktadır. Bugün hala bağımsız bir kültürümüz varsa bu Türk Kültürü'nün direncinin kuvvetli olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat bu kültürel yapı desteklenip kuvvetlendirilmezse kültürümüz daha fazla ayakta kalamaz ve kültür bozulması kaçınılmaz olur.

Türk halkının asıl ihtiyacı modern teknolojik bilgi ve teçhizat ile yine modern iktisadi ve idari bir organizasyon kurulması gerekliliğinden gelir. Türk Milletinin ihtiyacı olan bu unsurlar

¹³ Güngör, E. (1995b). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 132-135.

¹⁴ Güngör, 1995b: 72.

¹⁵ Bu çerçevede Batıcılar Kısmı Batıcılar ve Tam Batıcılar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu kesimlerden Kısmı Batıcıların başını Celal Nuri, Tam Batıcıların başını Abdullah Cevdet çekmiştir. Bu ayrıma şöyle cereyan etmiştir: Celal Nuri Balkan Savaşları sonrasında *İçtiha* Dergisinde Şime-i husumet(Bkz. İleri, C. N. (9 Kanunu sani 1329). Şime-i Husumet. (88). *İçtiha*.) isimli bir makale kaleme almıştı. Batılı devletlerin nasıl düşmanlık ettiklerini işlediği bu makalesinde bu devletlere düşmanlık göstermeyi onaylamıştı. Karşılık olarak Abdullah Cevdet Şime-i Muhabbet(Bkz. Cevdet, A. (16 Kanunu sani 1329). Şime-i Muhabbet. (89). *İçtiha*.) 'i yazdı. Celal Bey'in yazdıklarının tam tersini işleyen Cevdet: “Bir ikinci medeniyet yoktur. Medeniyet Avrupa Medeniyetidir. Bunu gülüyle dikeniyile isticnâs(Cinsine benzetme, bir tür taklit) etmeye mecburuz” demiştir. Bu sebeple bu iki ismin yolları kesin bir şekilde ayrılmıştır. Bu konuda daha geniş bilgi sahibi olmak için Bkz. Aşçı, E. (2018). *İttihat ve Terakki'nin Fikri Yapısı ve Siyasi Yansımaları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi).

günümüzde Batı Medeniyeti'nin ilim ve teknolojisi bünyesinde toplanmıştır. Hedef olarak belirlediğimiz Batı'nın kimi milli veya dini değerleri de bu sayede Türk Kültürü'nün içerisine sızmaya başlamıştır. Dolayısıyla biz Batı Medeniyeti'ni bu yönleriyle örnek alırken ister istemez bahsettiğimiz kültürümüzü bozacak tesirlerde etkili olmaya başlamaktadır. Bu durumla birlikte yukarıda bahsettiğimiz gibi münevverler arasında Batı Medeniyeti'ni tamamen mi yoksa kimi yönleriyle mi almamız gerektiği tartışması ortaya çıkmıştır. Bu tartışma Türk toplumu ve devletleri üzerinde yenileşme ve inkılap hareketlerinin başlatıldığı günden günümüze kadar devam eden bir süreci teşkil eder. Ancak burada Japonya bize bu husus için önemli bir misal niteliğindedir. Zira Japonya Batı Medeniyeti'nin ilmi ve teknolojik bilgilerini almış bunları geliştirerek tamamen kendine özgü bir teknik oluşturmuştur. Üstelik bunu yaparken büyük oranda milli gelenekleri ve dini inanışlarından vazgeçmemiş, hatta yazı karakterini dahi değiştirmeyi gerekli görmemiştir¹⁶. Unutulmamalıdır ki bir milleti millet yapan, onu koruyan ve bağımsız kılan, yaşama ve ilerlemesini, şahsiyet kazanmasını temin eden maya, öz, milli kültürüdür. Milli kültür olmadan, gerçek bir millet olmak ve millet halinde yaşamak, ilerlemek mümkün değildir¹⁷.

Türk Kültürü ile Batı tesiri arasındaki ilişki ise şöyle örneklenebilir: Türk Milleti'nin çeşitli özellikleri vardır. Türkler vakardırlar. Dillerine ehemmiyet verirler. Ordu-millettirler ve bu hususiyetlerini hep devam ettirmişlerdir. Türk siyasi ve idari sistemi tam bir eşitlik prensibine dayanır. Türklerde ne ırkî, ne sosyal, ne de iktisadi tabakalaşmaya göre ayırım yoktur. Zeki ve çalışkan herkes hanedanlık hariç devletin bütün kadrolarında kendilerine yer bulabilmektedirler. Yine Türk Halkı kadere rıza gösterir ve tevekkül sahibidir. Çünkü her şeyin Tanrı'nın takdiri olduğuna inanırlar ve bu sebeple aşırı sevinç ya da keder durumlarında sakin ve itidalli davranırlar. Kimi Batılı müelliflerce de bu şekilde tanımlanan Türk insanı, onlara göre Batı Medeniyeti'ne dâhil olmaya başlamasıyla beraber bütün bu iyi taraflarını kaybetmiş ve kötü hasletler kazanmışlardır¹⁸. Ancak aynı konuda Ziya Gökalp'in görüşü başkadır. Ona göre; Avrupa'ya karşı hürriyetimizi ve istiklalimizi müdafaa edebilmek için, Avrupa'nın medeniyetini iğtinam etmemiz lazımdır¹⁹.

D. Batılılaşma ve Milliyetçilik

Millet mazide beraberce yapılan büyük şeylerin hatırasından ve bunları gelecekte de beraberce yapmak arzusundan doğan bir topluluktur ve *Milliyetçilik* bir kültür hareketi olması hasebiyle ırkçılığı, halka dayanan bir siyasi hareket olarak da otoriter idare sistemini reddeder²⁰. Milliyetçilik kavramının günümüzdeki manası on dokuzuncu yüzyılda oluşmaya başlamıştır, ancak bu kavramın tüm dünyada ortaya çıkışı Fransız İhtilali'ne tekabül eder. Milliyetçilik, komşularının tehdidine karşı müdafaa etmek içgüdüsünden doğarak, ilk önce Fransa'da ortaya çıkan bir fikir

¹⁶ Daha Geniş Bilgi İçin Bkz. Güngör, 1995b: 22-57, 150-159 ve ayrıca Güngör, 1995a: 70-114

¹⁷ Tanyu, H. (1981). *Atatürk ve Türk Milliyetçiliği*. Ankara: Töre Devlet Yayınları, 168.

¹⁸ Daha Geniş Bilgi İçin bkz. Güngör, 1995b: 150-159

¹⁹ Gökalp, Z. (1980). *Makaleler – Yenigün, Yeni Türkiye, Cumhuriyet Gazetelerindeki Yazılar* -. (Editör). Beysanoğlu, Ş. İstanbul, 40.

²⁰ Safa, 1999: 194; Güngör, 1995a: 110.

olmuştur. Bu fikir 1789'da Fransa'da başlayan siyasal ayaklanmanın adı olan Fransız Devrimi ile hayat bulmuştur.

Fransız Devrimi kimi tarihçiler tarafından Aydınlik Çağı'nın bir entelektüel hareketi olarak görülürken, kimi tarihçilerce de ezilen sınıfların feodal zulme karşı ayaklanması olarak değerlendirilmektedir. Temelinde dönemin Fransız aydınlarının fikirlerinin de etkili olduğu ve ağır vergi yükü altında ezilen halkın çılgılığı niteliğindeki bu kanlı ihtilalin iki önemli sonucu olmuştur. Bunlardan ilki mutlak monarşinin yıkılması ve egemenliğin halka geçmesidir. Diğeri ise imtiyazların kaldırılıp eşitliğin gelmesi ile 19. yy. liberalizminin yolunun açılmasıdır²¹. Egemenliğin halka geçmesi meselesinin temelinde ise yine bu ihtilal ile ortaya çıkan, adalet, özgürlük, milliyetçilik... vb. gibi kavramlar yatmaktadır. Özellikle milliyetçilik kavramı bundan sonraki süreçte imparatorlukların parçalanması ve milli-üniter devletlerin kurulmasında etkili olacaktır. Bu da, söz konusu milli-üniter devletlerin kurulması için milletlerin çetin mücadeleler vermesi anlamına gelmektedir. Bu milletlerden birisi de Türk Milleti olacaktır. Zira Türk Milleti son devleti Türkiye Cumhuriyeti'nin topraklarını *Türk Milliyetçiliği* sayesinde kurtarmıştır. Burada Türk Milliyetçiliği'ne bakmak gerekir. Yıkılış evresindeki Osmanlı Devleti'nin kurtuluşu için farklı siyasi tarzlar benimsenmiş ancak bunlar saptanırken milli kimliğe dayanan bir sistemin oluşması çeşitli sebeplerden dolayı düşünülmemiştir. Bu sebeple milliyetçilik fikri uzun zaman beklemiştir. Özellikle '93 Harbi sonrası Balkanlardan ve Kafkaslardan yaşanan göçlerle bugünkü milletleşmenin omurgasının oluştuğu Türk toplumunda, şuurlu ve etkili bir milliyetçilik hareketinin Balkan Savaşı ile başladığını görüyoruz. Bu savaşın getirdiği yenilgi ve yalnızlığa terk edilmişlik hissi tüm milletin mensuplarında kendi özüne dönme ihtiyacı doğurmuştur. Bu sayede ortaya çıkan milliyetçilik akımı pek çok Türk münevveri tarafından desteklenmiş ve Türkçülük akımı ile başlayan bir "Milliyetçilik Ülküsü" oluşmaya başlamıştır²². Peyami Safa Türk Milliyetçiliği'nin Fransız, Alman, İtalyan, Çin... vb. milliyetçilikleriyle karıştırılmaması gerektiğini, Osmanlı olmayı dahi reddeden Türk Milliyetçiliği'nin yüzde yüz Türk olduğunu ve kendisini bu özelliğinden men edebilecek her düşünce ve harekete karşı bu sayede direniş gösterdiğini belirtir²³. Milliyetçilik yeni kurulan son Türk Devleti'nin her alanında kendisini gösterecektir. Özellikle devletin siyasi düzeninde, milli devlet, milli iktisat, milli toplum, milli hukuk²⁴ hedeflerine ulaşmaya çalışılması bunun en güzel örneklerinden birini oluşturmaktadır. İşte tüm bu hedeflere milliyetçi çerçevede Batı örnek alınarak ulaşmaya çalışılacaktır.

²¹ Giritli, İ. (Eylül 1979). Fransız İhtilali ve Etkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. (15)539-540.

²² Korkmaz, Z. (Kasım 1987). Milli Mücadele ve Sonrasında Türklük Şuuru. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. (10)49-50.

²³ Safa, 1999: 196.

²⁴ Daha Geniş Bilgi İçin bkz. Hafizoğulları, Z. (2001). *Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Fikri Temelleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 13-33.

2. ATATÜRK'ÜN DÜŞÜNCE DÜNYASINDA BATI'NIN YERİ

A. Atatürk'ün Etkilendiği Yerli Yazarlar, Düşünürler ve Eserler

Atatürk gerek öğrenim yıllarında, gerek askeri hayatında gerekse sonraki dönemlerinde pek çok kitap okumuş ve bu kitapların kimi yazarlarının fikirlerini benimsemiştir. Öyle ki benimsediği bu fikirleri cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ülkenin siyasi, sosyal, iktisadi... vb. değişimi ve gelişimi için kullanmıştır. Atatürk'ün okuduğu pek çok yerli eser bulunmaktadır. Ancak biz burada en önemlileri üzerinde durmaya gayret göstereceğiz.

Çocukluk yıllarından itibaren okumaya olan sevgisi ve ilgisi hep takdir gören Mustafa Kemal'in bu özelliği Manastır Askeri Lisesi'nde daha da derinleşip gelişmiştir. Bu lisede Tarih öğretmeni Topçu Kolağası Mehmet Tevfik Bey'den çok etkilenmiştir. Tevfik Bey ona tarih alanında yeni ufuklar açmıştır. Yine Manastır Askeri İdadisi'nde yakın arkadaşı Ömer Naci'nin etkisiyle Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Ahmet Mithat ve tarihçi Murat Bey gibi yazarları okumuştur. Liseden sonra Harp Okulu'na giren Mustafa Kemal okumaya karşı ilgisini burada da devam ettirmiştir. Harp Okulu'nda Atatürk'ün sınıf arkadaşı olan Ali Fuat Cebesoy'un bu konuda bir anısı vardır. Mustafa Kemal bir gece Ali Fuat Cebesoy'un yanına gelmiş, Namık Kemal'in "Vatan Kasidesi"nin teksir edilmiş bir örneğini "Fuat kardeşim bunu ezberleyelim" diye kendisine vermiş ve yavaş bir sesle fakat büyük bir heyecanla okumuştur:

"Felek her türlü esbab-ı cefasın toplansın gelsin

Dönersem kahpeyim millet yolunda bir azimetten"

Yine Mustafa Kemal Atatürk'ün 1916 yılında o günlerde felsefe ve Doğu Sorunu konularında, örneğin Ahmet Naim'in Georges Fonsgriv'den günümüze çevirdiği "Felsefe'nin Temel İlkeleri", Şehbenderzade Ahmet Hilmi'nin "Allah'ı İnkâr Etmek Mümkün müdür?" adlı eserlerini okumuştur. Yine Namık Kemal'in "Şark Meselesi", "Tarih-ı Osmanî", "Makalat-ı Siyasiye ve Edebiyyesi"ni ve başka eserlerini okumuştur. Ayrıca Mehmet Emin Yurdakul'un "Türkçe Şiirler"iyle, Tevfik Fikret'in "Rübab-ı Şikeste"sini okumuştur. Özellikle bu son iki eseri Türkçe, Arapça ve Farsça kelimeleri itibariyle değerlendirmiştir. Denilebilir ki Mustafa Kemal'in, Türkçe'nin diğer dillerden arındırılarak öz hale getirilmesi düşüncesi daha o yıllarda kendisini göstermektedir²⁵. Bu konuyu Şerafettin Turan şöyle değerlendirir; "Dilde sadeleşmeyi, Türkçe'nin yabancı dillerin kurallarından değil, Arapça ve Farsça sözcüklerden de arındırılması olarak değerlendiren Atatürk'te, 1916 yılında oluşmuş bulunan bu görüş, Türk Devrimi'nin dilde de tamamlanması aşamasına gelindiğinde, Sadri Maksudi Arsal'ın "Türk Dili İçin" adlı yapıtına 2. IX.

²⁵ Sönmez, C. (1993). *Atatürk ve Okuma Sevgisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 20-39.

1930 da yazdığı beğencede artık bir ilke niteliğini alacaktır: “Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk Milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır²⁶.”

Atatürk’ün okumaya olan ilgisini Afet İnan şöyle değerlendirmektedir: “Atatürk çalışma hayatında yorulmaz bir kudrete malikti. Onun için okumak en büyük bir ihtiyaçtı. En çok okumasını sevdiği mevzular: Tarih, Coğrafya, Dil, Hukuk, Sosyoloji, Ekonomi ve Sanat meseleleriydi. Roman az okurdu. Fakat şiirden hoşlanır ve onları asıl şairlerinden ve güzel okuyan edip arkadaşlarından dinlemesini severdi²⁷.” Mustafa Kemal’in İstiklal Harbi yıllarında daha ziyade İslam Tarihi ile alakalı eserler okuduğunu görüyoruz. Daha önce bahsettiğimiz gibi Mustafa Kemal’in daha Askeri Lise’de iken başlayan tarihe olan merakı zamanla artmıştır. Özellikle Türk ve İslam tarihi konularında yabancı yazarların yanı sıra, Mustafa Celaleddin, Âşık Paşazade, Peçevi Saadeddin Ahmet, Ahmet Refik... vb. Türk yazarlarının eserlerini de okumuştur.

Kimi yazar ve düşünürler vardır ki bunlar Atatürk’ün en fazla okuduğu ve ehemmiyet verdiği isimler olarak daha çok öne çıkmaktadırlar. Zira bu yazar ve düşünürler Atatürk’ü, dolayısıyla da onun faaliyetlerini etkilemiş kimselerdir. Bu isimlerden meşrutiyet kuşakları ile beraber Mustafa Kemal’i de etkileyen şairler; vatan ve özgürlük kavramlarını yeni kuşaklara aşıl原因an Namık Kemal, Osmanlılık düşüncesi yerine Türklüğü savunan milli şair Mehmet Emin Yurdakul ve zulme direnip insanlığa yükselmeğe yönelen Tevfik Fikret’tir. Tevfik Fikret Atatürk tarafından “bu milletin ve memleketinin şan ve şerefle medeni dünya milletleri arasında yaşayabilmesi için lazım gelen her şeyi yazan, düşünen ve hayatını bu uğurda feda eden” bir fikir adamı olarak tanımlanmaktadır. Onun (özellikle Ferda, Sis ve Rücu... vb.) şiirlerini “başka hangi şair böyle güzel ve inkılapçı şiirler yazmıştır” diyerek takdir eder. Yine Fikret’in “Tarih-ı Kadim” adlı eserini “...o dünyada yapılması gereken bütün devrimlerin kaynağıdır” diye överek Tevfik Fikret’ten ne kadar etkilendiğini göstermektedir²⁸.

Atatürk özellikle Namık Kemal’i daha öğrencilik yıllarında okumaya başlamış ve onun eserlerini sonraki dönemlerde tekrar tekrar hatmetmiştir. Mustafa Kemal bu yazarın “Hürriyet-ı Efkâr” ve “Usul-ı Meşveret Hakkında Mektuplar” adlı eserlerini de okumuş ve Türk Milli Mücadelesi’ne yön verdiği süreçte, söylediği hitaplarda Namık Kemal’in eserlerinden sözlere yer vermiştir. Ayrıca Atatürk’ün, Namık Kemal’in romantik yönünden değil daha ziyade gerçekçi vatanperver yönünden etkilendiğini görüyoruz²⁹.

Atatürk’ün düşünce dünyasında etkili olan bir başka isim Şehbenderzade Ahmet Hilmi’dir. Mustafa Kemal’in özellikle onun Allah’ın varlığını ispat için yazdığı felsefik ve metafizik bir eser olan “Allah’ı İnkâr Etmek Mümkün müdür?” ile “İslam Tarihi” adlı eserlerini dikkatle okuduğu

²⁶ Turan, Ş. (1982). *Atatürk’ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*. Ankara: TTK Yayınları, 51-52.

²⁷ İnan, A. (1968). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 256.

²⁸ Dönmez, Ş. (1998). *Atatürk’ün Çağdaş Toplum ve Din Anlayışı*. İstanbul, 68-69.

²⁹ Turan, 1982: 6-8.

bilinmektedir. Osmanlı toplumunun içinde bulunduğu ortaçağ hayatından çağdaş bir yapıya geçmesi gerektiğini eserlerinde belirten Ahmet Hilmi bunun uzun süreli çalışmalarla yapılamayacağını ve hızlı bir ilerlemenin gerekli olduğunu belirtiyor, bu yönüyle de devrimi zorunlu görüyordu. Ahmet Hilmi'nin düşünce ve görüşlerinin Atatürk'ün sonraki süreçteki düşünce ve uygulamalarıyla uyduğu görülmektedir³⁰.

Mustafa Kemal'in etkilendiği bir başka isim vardır ki bu ilk sosyologlarımızdan biri olan Ziya Gökalp'tir. Cumhuriyet öncesinde Türkiye'deki fikir akımları içerisinde Ziya Gökalp'in çok özel ve önemli bir yeri vardır. Gökalp'in fikirleri ve görüşleri ile Atatürk'ün düşünceleri ve uygulamaları arasında bazı fikri farklılıklar olmasına karşın genel anlamda bir paralellik söz konusudur³¹. Ziya Gökalp'in "kültür" tanımını vermiştik. Mustafa Kemal Atatürk'ün bu konudaki görüşleri de şöyledir:

"Uygarlığın ne olduğunu başka başka tanımlayanlar var. Bence uygarlığı kültürden ayırmak güçtür ve gereksizdir. Bu görüşümü açıklamak için kültür (hars) ne demektir tanımlayalım. Kültür, Bir insan toplumunun devlet hayatında, düşün hayatında, yani bilimde, toplum biliminde ve güzel sanatlarda, ekonomik hayatta, yani tarımda, ticaretle, kara, deniz ve hava ulaşımında yapabildiği şeylerin bileşkesidir."

"Bir ulusun uygarlığı dendiği zaman, kültür adı altında saydığımız üç tür etkinliğin bileşkesinin dışında ve ondan başka bir şey olmayacağını sanırım."

"Kültür kavramını da ulusların güç ve geç değişen bazı ırksal ve doğuştan gelen yeteneklerine, karakterlerine özgü kırlarlar ve buna çok kıymet ve önem verirler. ...Kültür anlamını, ayırıcı nitelikler dediğimiz karakter kavramına indirmemelidir. Bu açıkladığım anlayış, birbirinden ayırt edilmesi güç olan uygarlık ve kültürün, tanım, açıklama ve anlaşılmasında kolaylık sağlar³²."

Bu düşünüş farklılıklarının sebebi Ziya Gökalp'in cumhuriyetin değil, II. Meşrutiyetin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin görüşlerini yansıtmasıdır. Ziya Gökalp'in en önemli özelliklerinden birisi sistemciliğidir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin yıkılış döneminde en çok tartışılan mevzulardan olan "üç tarz-ı siyaset" diye de nitelendirebileceğimiz devletin kurtuluşuna yönelik izlenmesi gereken fikir akımlarını birleştirici nitelikteki o tarihi sözü bu özelliğinin en önemli kanıtıdır: "Türk Milletindenim, İslam ümmetindenim, Garb medeniyetindenim". Ziya Gökalp bu sözüyle içtimai mefkûresini özetlerken, kimilerince uzlaşmaz ve uyuşmaz zannedilen ve kimilerince de ancak birtakım sıkıntılar doğurarak birleştirilebileceği düşünülen ulusal, dinsel ve Batılı düşünsel gelenekleri tek bir kuramda toplamaktadır³³. Bütün bunlar düşünüldüğünde Gökalp'in kişiliği ve eserlerinin Atatürk devrimlerinin siyasi kısmını ve milli mücadele şuurunu

³⁰ Dönmez, 1998: 61-63.

³¹ Turan, 1982: 18-21.

³² İnan, 1968: 43-45.

³³ Parla, T. (1993). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*. Üstel, F., Yücesoy, S. (Editörler). İstanbul: İletişim Yayınları, 55-56.

hazırlayan etkenlerin en başında gelenlerinden olduğunu söylemek mümkündür. Mustafa Kemal bunlardan başka Abdullah Cevdet, Ali Suavi ve aynı zamanda düşünür olan dönemin önde gelen şairlerinden de etkilenmiştir³⁴.

Mustafa Kemal'in okuduğu yüzlerce eser elbette onun fikri gelişmesini sağlamış hatta olaylara felsefi bir yaklaşım sergilemesini sağlamıştır. Bu özelliğini keşfeden Yahya Kemal Beyatlı'nın Atatürk'teki bu derin felsefi düşüncüsü, onun sohbetlerinden birini dinlerken görmesi üzerine şaşırmasına sebep olmuştur. Bu durumu Ruşen Eşref Ünaydın'a sormuş, bu kadar bilgiyi nereden edindiğini öğrenmek istemiştir. Ünaydın Ahmet Rıza'nın Meşveret'i, Murat'ın Mizan'ı, Abdullah Cevdet'in İctihad'ı gibi eserlerin Atatürk'ün eline düzenli olarak geçtiğini söylemiştir. Yine Jön Türker'in Avrupa'da çıkardığı Osmanlı Mecmuası'nın tüm koleksiyonun da elinin altında olduğunu belirtmiştir. İşte tüm bu yerli yazarlar ve onların eserleri Atatürk'ün düşünsel gelişiminde etkili olmuşlardır³⁵.

B. Atatürk'ün Etkilendiği Yabancı Yazarlar, Düşünürler ve Eserler

Atatürk'ün düşüncelerinde ve Türk Devrimi'nin temelinde Akılcılık (Rasyonalizm) ve Olguculuk'un (Pozitivizm) etkisi vardır. Bu yüzden Atatürk akılcılığın en büyük temsilcileri olan Descartes ve Kant'ın eserlerinin okunmasını teşvik etmiştir. Pozitivist akımın temsilcisi Auguste Comte'un eserlerini okumuş, ancak bunu kendi fikri süzgecinden geçirerek, uygulamalarıyla olguculuğa bir aşama kaydettirmiştir.

Atatürk'ün düşünce ve eylemlerinde Fransız Devriminin büyük payı vardır. Zira Mustafa Kemal'in özgürlük ve bağımsızlık anlayışının kökeninde Fransız Devrimi'nin yattığı Türk İstiklal Harbi ile Fransız İhtilali arasında ilişki kurduğu ve bizim bağımsızlığımızın, hareketimizin Asya ve Afrika'daki sömürülen milletlere örnek olacağı inancını sözleri ile ifade eder. Mustafa Kemal'in Fransız İhtilali'nden etkilenmesi bu ihtilale yol açan düşünceleri ve akımları kabullendiğini göstermektedir. Fransız İhtilali'nden bu denli etkilenen Mustafa Kemal'in üzerinde en çok durduğu ve eserlerini en çok okuduğu düşünürlerin başında ihtilalin hazırlayıcılarından J. J. Rousseau gelmektedir. Rousseau daha Osmanlılar zamanında Türk aydınlarını etkilemiştir. Mustafa Kemal için önemli olan bu Fransız düşünürünün kişi için özgürlükçü, toplumda siyasal rejim olarak da cumhuriyetçi olmasıdır. Onun *Toplum sözleşmesi* kavramının İslam ve Türk toplum geleneği, devlet anlayışı ile bağdaşabilir olması ise, Yeni Türkiye'de, Cumhuriyet'e yönelmeyi güçlendirilecek destekler olarak değerlendirilebilirdi. Rousseau'nun tüm eserlerini dikkatle incelemiş olan Mustafa Kemal'in üzerinde en çok durduğu eser "Contrat Social"dir. Atatürk bundan başka monarşi yanlısı olan Montesquieu'yu da okumuş, onun *Kanunların Ruhu* adlı eserinin özellikle cumhuriyet ile ilgili bölümlerinin üzerinde durmuştur³⁶.

³⁴ Dönmez, 1998: 64-71.

³⁵ Sönmez, 1993: 40-64.

³⁶ Turan, 1982: 9-14.

İhtilalin hazırlayıcılarından Francois Marie Voltaire, Mustafa Kemal'in eserlerini okuduğu bir diğer yabancı düşünürdür. Voltaire, devrinin devlet, hükümet ve toplum anlayışlarını çok ağır bir şekilde eleştirir. Nihilist olduğu için kiliseye, dine ve materyalizme karşıdır. Voltaire'e göre dinin emirleri insanın idealleşen kendi fikirleridir. İlimin ilerlemesi sayesinde insan uyanacak ve dinin değil ilmin sesine kulak verecektir. Bu sese kulak verenlerden olan Atatürk şöyle der: "Benim manevi mirasım ilim ve akıldır³⁷."

"Atatürk'ün askerlikten tarihe, dilden uygarlıklara, sosyolojiden psikolojiye, felsefeden ekonomiye kadar uzanan ilgi alanının genişliğini ve okuduğu düşünür ve yazarları en iyi sergileyen kaynak onun özel kitaplığıdır. 4289 bibliyografik künyeden oluşan bu zengin kitaplıkta onun dikkatle okuduğu kitapların üzerine koyduğu işaretler ve notlar, Mustafa Kemal'in düşünce yapısının kimlerin ve nelerin etkisiyle oluştuğu hakkında bize önemli ipuçları vermektedir³⁸."

3. KAYNAĞI MEDENİYETÇİLİK OLAN İNKILAP HAREKETLERİ

A. Atatürk'e Göre İnkıpların Tanımı ve Özellikleri

"İnkılap, mevcut müesseseleri zorla değiştirmek demektir. Türk Milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine, milletin en yüksek medeni icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmaktadır." 1933

"Türkiye'nin her köşesinde ihtilal ve inkılap hakiki Türklüğe kavuşma mücadelesi olmuştur." 1937

"İstiklal Savaşı ve Türk İnkılabı, her hamlesinde ve her safhasında milletimizin yüksek siyasi ve medeni karakteri ile memleket işlerindeki şuurlu birliğine dayanarak muvaffak olmuştur." 1938

"Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkıpların gayesi Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen çağımıza uygun ve bütün mana ve biçimiyle medeni bir toplum haline ulaştırmaktır. İnkıplarımızın temel prensibi budur. Bu gerçeği kabul edemeyen zihniyetleri darmadağın etmek zaruridir. Şimdiye kadar milletin dimağını paslandıran, uyuşturan bu zihniyette bulunanlar olmuştur. Her halde zihniyetlerde mevcut hurafeler tamamen kovulacaktır. Onlar çıkarılmadıkça dimağa gerçek pırıltılarını yerleştirmek imkânsızdır." 1925

"Kültürel ve sosyal alanda başardığımız işler Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal çehresini, kesin çizgileriyle ortaya çıkarmıştır. Yeni harfleri, ulusal tarihi, öz dili, ar, ilimsel müzik ve teknik kurumlarıyla kadını erkeği her hakta eşit, Modern Türk Toplumunu bu son yılların eseridir. Türk ulusu, ancak varlığını derin ve sağlam kültür sınırları ile çevreledikten sonradır ki, onun yüksek

³⁷ Dönmez, 1998: 51-52.

³⁸ Turan, 1982: 9.

kapasitesi ve erdemi, uluslararasıda tanınır. Türk ulusuna doğal rengini veren bu devrimlerden her biri, çok geniş tarihsel devirlerin öğünebileceği büyük işlerden sayılsa yeridir.” 1935

“Türkiye’yi derece derece mi ilerletmeli, ani olarak mı? İki sistem var, biri malum büyük Fransız İhtilalindeki tarz; rejimler değişecek ihtilallere karşı mukabil ihtilaller yapılacak. Sağ solu tepeler, sol sağı süpürürken bir de bakılacak ki bir buçuk asırlık zaman geçmiş. Bu milletin damarlarında o kadar bol kan ve önünde o kadar geniş zaman mı var?” 1922³⁹

B. Atatürk İnkılaplarının Fikrî Temelleri

Türk ulusunu, kendisini geri bırakmış kurumlardan kurtarıp, onu çağdaşlaşma hedefine götürecek devrimlerin temeli Atatürk’ün kafasında daha 1907’de doğmuştu. Uygulamanın başlama tarihi ise onun Anadolu toprağına ayak bastığı 19 Mayıs 1919’dur. O gün, memleketi işgal etmiş dış düşmanlara karşı girişilen kurtuluş hareketinden başka, köklü çağdaşlaşmaya götürecek inkılaplar da başlamıştır. Atatürk ilk davranışlarında inkılap hareketine ad vermemiş, ancak onu hemen uygulamaya başlamıştır. Zamanı geldiğinde de siyasi ve sosyal inkılaplarını adlarıyla belirlemiştir. 19 Mayıs’ta başlamış olan bu köklü çağdaşlaşma döneminde hiçbir gerileme ve zikzak görülmemiş, olaylar hep aynı yönde gelişmiştir. Zaten Türk inkılabında bir kargaşa ve düzensizlik evresi biçiminde “ihtilal “ yoktur. Hemen düzenlemeye geçilmiştir. Yapılan iş, esasta bir büyük sistem değişikliğidir. Ayrıca Türk inkılabında milliyetçilik esası, sistemin temelidir. Önemli olan, bu temel üzerindeki yapıda zamana, çağa ayak uydurmaktır. Kalkınmanın esası olan bilim ve güç buradadır⁴⁰.

Bu bakımdan Atatürk inkılaplarının temel amaçlarından başta geleni, insanların zihniyetlerini, düşünce tarzlarını değiştirmek, değişmez bir kısım dogmatik ilkeler yerine çağdaş ilim zihniyetinin tesisi, insanlarda, olaylara ilim ve fennin verileriyle bakma itiyadının yer aldığı bir fikir yapısının teşkilidir. En hakiki mürşidin ilim olduğunun düşünce tarzlarında yerleşmesidir. Böylece toplumda egemen insan tipi, standartlar ve düşünce örneklerinin değiştirilmesi istenilmektedir. Bunun için başta ve her şeyden önce devlet laik olmalıdır. Sözü ettiğimiz düşünce inkılabının temel ilkelerinden birisi hiç kuşkusuz inkılapçılıktır. İnkılapçılık dogmaların esiri olmamak ve çağın gerekli, zorunlu kıldığı yenilikleri kabule açık bulunmak demektir. İnkılapçı zihniyet, inkılapların kabulü ve yerleşmesi için şarttır⁴¹. Bu bağlamda Atatürk inkılaplarının hangi amaçlar doğrultusunda yapılmaya çalışılacağını Erol Güngör şöyle sıralamıştır: Her şeyden önce din, devlet hayatından ve sosyal hayatımızdan çekilmelidir. Din bir vicdan işidir, dolayısıyla ferdin kendine ait meseledir. Dinin bir şekilde ele alınması, her şeyden önce dinle ilgili kurumların ve kişilerin millet hayatında etkili olmasını önlemek demektir. Özellikle bu konuda

³⁹ Tünay, B. (Temmuz 1987). Atatürk’ün İnkılapçılık İlkesi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. (C.3). (9)671-681. Ayrıca Bkz. *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (I-III)*. Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara: Divan Yayınları.

⁴⁰ Baykal, Temmuz 1988: 751-752.

⁴¹ Dönmezer, S. (Temmuz 1989). Atatürk İnkılapları ve Sosyal Değişme Teorileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. (C.5).15’ten Ayırbaşım, 528.

milletimizi uyandırmak üzere, geçmişteki kötülüklerin hep din adamlarının din namına yaptıkları hareketlerden ileri geldiği anlatılmalıdır. Geçmişte softaların ve padişahların idaresi Türk Milleti’ni gerilik yoluna sokmakla kalmamış, onun hâkimiyet hakkını da elinden almıştır. Hâlbuki Türk Milleti’nin karakterinde Cumhuriyet rejimi vardır. Eğitimin mutlak surette laik olması lazımdır. Bunun başlıca yolu da her seviyedeki öğretmenleri Cumhuriyet inkılabına inanan kimseler arasından almak, devletin mutlak idare ve kontrolü dışında hiçbir eğitim müessesesine izin vermemek gerekir⁴². Elbette bu düşüncelerin hayata geçirilmesinin yolu daha önceki rejimin antitezi olmaktan geçiyordu. Bunun için Cumhuriyetin inkılapçı kadrolarınca Türk tarihinden Osmanlı-İslam evresi ya tamamen çıkarılacak ya da geniş bir tarih içinde Osmanlı tarihinin önemi adeta hiçe indirilecekti. Bu maksatla Anadolu’daki Türk varlığının ve tarihinin temelleri Osmanlı’dan çok öncelere Sümerlere, Hititlere kadar uzatılmıştır⁴³.

C. Kaynağı “Medeniyetçilik” Olan İnkıpların Etkisi

Peyami Safa, medeniyetçilikten doğan inkılap hareketlerini şöyle sıralamaktadır: Laikliğe ait bütün inkılap hareketleri ki bunlar: Din ile dünyanın ayrılması ve meşihatın ilgası, medreselerin ve şer’i mahkemelerin kapanması, tekkelerle zaviyelerin kapanması, mekteplerden din derslerinin kaldırılması, dini hukukun ilgası ve Avrupa hukukunun kabulü (medeni kanun), kaçgöçün, poligaminin kaldırılmasıdır. Bundan başka şapka inkılabı, Latin harflerinin kabulü, Darülelhan’da alaturka kısmın ilgası, yalnız garp musikisi öğreten konservatuvarın tesisi, Garp takviminin, İngiliz haftasının ve Pazar tatilinin kabulü, bütün garp muaşeret ve kıyafetlerinin resmileşmesidir⁴⁴.

Bütün inkıpların ve dolayısıyla toplumsal değişmelerin temelinde laiklik prensibi yatmaktadır. Laiklik ilkesi her ne kadar Anayasa’ya 1937’de girmiş olsa da bu prensibin genç cumhuriyette egemen olacağı en başından bellidir. Daha 1928 yılında devletin dininin İslam olduğu ibaresinin çıkarılması laik anlayışın egemen olacağına en belirgin delili olmuştur.

Laiklik prensibinin sonucu olarak devletin gayesi ve müesseselerindeki ikilik ortadan kalkmıştır. Yine bu ilke sayesinde yeniliklerin şer’i şerife uydurulmasına gerek kalmamıştır. Bu da demokrasinin temeli olan ferdi hürriyetlerin geniş bir şekilde düzenlenmesi anlamına gelmektedir⁴⁵.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi J. J. Rousseau’yu çok iyi inceleyen Mustafa Kemal, onun iktidarın halktan kaynaklandığı görüşünü kabul etmiş, fakat çoğunluk istibdadına yol açan fikirlerine katılmamıştır. Atatürk milli egemenlik fikrini, çağımızın yorumuna uygun olarak bir

⁴² Güngör, E. (1995c). *Dünden Bugünden – Tarih-Kültür-Milliyetçilik* - . İstanbul: Ötüken Yayınları, 93.

⁴³ Güngör, 1995b: 77, 83.

⁴⁴ Safa, 1999: 100.

⁴⁵ Tunaya, T. Z. (2002). Türkiye Cumhuriyeti Rejiminde Batılılaşma Olayları ve Fikirleri. *Türkler*. (C.17). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 803.

teoriyi değil, demokrasi idealini ifade ettiği için kabul etmiştir. Ona göre milli egemenlik, bağımsızlık ve demokrasi istibdada, esarete karşı milletin haklarını savunması demektir⁴⁶.

Batılılaşmayı hedef alan tüm inkılap hareketlerinin Türk halkı ile münevverler arasında çeşitli etkiler yaptığını görüyoruz. Münevver kitle daha önce de belirttiğimiz gibi Batılılaşma faaliyetlerinden en çok etkilenen (kimi yazarlara göre bozulan) bir kitle olmuştur. Aynı etki Türk toplumunda görülmez. Bunun sebebi halkın geleneksel sebeplerle Batılılaşmayı reddetmesi olarak değerlendirilebileceği gibi, Batı'yı halen daha kendi kültüründen düşük görme anlayışı da olabilir. Bunun en iyi örneği kıyafet inkılabına duyulan tepkidir. Türk halkı ölçü ve tartıların değiştirilmesine ses çıkarmazken, bir Hıristiyan alameti olarak görülen şapka takılmasını daha düne kadar düşman olan Batı dünyasına bu kadar benzemeye çalışılmasını anlayamadığından büyük oranda içine sindirememiştir⁴⁷. Kimi yazarlara göre bu durum inkılapçı kitle ile halk arasında bir uçurum oluşturdu ve neticede inkılaplar döneminde cumhuriyeti sağlam bir biçimde oturtmak ve korumak için güç ve baskı kullanıldı⁴⁸. Kimi yazarlarsa bu sürece gelinmesinde (yeni harflerin kabulü hariç) inkılapların halka anlatılmamasından ve tepeden inme bir şekilde bir anda ortaya çıkarılan bu doktrinlerin köy kahvesindeki insanca anlaşılmasından kaynaklandığını belirtirler⁴⁹. Bu konuda yorumların yapıldığı hususlardan birisi de hukuk alanındaki reformlar üzerinedir. Türk hukuk sistemi neredeyse tamamen Avrupa'nın muhtelif ülkelerinin hukuk sistemlerinden iktibas edilmek suretiyle oluşturulmuştur ve "Türk hukukçu ve sosyologları, inkılapların iktibas edilmesini tasvip etmişlerdir. Böylece Batılılaşmayı başarılı bir hareket olarak kabul etmişlerdir. Onlara göre zorlukları, eskiye dönülmesini asla icap ettirmez. Zamanla gerekli ayarlamalar yapılacaktır. Ardından iktibas olayı Türklerin her türlü manevi müesseselerini terk etmek anlamına gelmez. Bilakis, bütün anlamıyla Doğu-Batı unsurlarından mürekkep bir sentez yapmak lazımdır ve bu suretle "Garp hüviyetli milli bir hukuk"un kuruluş imkânları ve şartları araştırılacaktır. Hukuk alanında Batılılaşmak Türkiye'yi milli şahsiyetinden etmeyecektir⁵⁰." Ancak hem bu Batılılaşmak adına kanunların olduğu gibi iktibas edilmesi hem de bu normların uygulama aşaması birtakım handikapları da beraberinde getirmiştir. Örneğin Kurt Steinhaus'a göre Türk Medeni Kanunu Anadolu köylüsünden çok İsviçre Hukuk Fakülteleri'ne bağlı kalmıştır. İsviçre ile Anadolu arasındaki sosyo-kültürel ve ekonomik ayrımlar açısından bu tutum yadırganır bir niteliktedir. Yine İsviçre örneğine göre hazırlanan İcra-İflas Kanunu ile aşırı faizcilik ve tefeciliğin önüne geçilebilecek durumda iken, bu kanunun ilgili maddeleri değiştirilerek işlemez hale getirilmiştir. Üstelik bu durum karşısında kalan Türk köylüsünün bu evredeki hukuki korunmaları

⁴⁶ Giritli, İ. (Kasım 1989). Atatürkçülük İdeolojisinin Dogmatik İdeolojilere Üstünlüğü. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. (16)33.

⁴⁷ Güngör, 1995b: 141.

⁴⁸ Lewis, B. (2008). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Arkadaş Yayınları, 389.

⁴⁹ Steinhaus, K. (2006). Atatürk Devrim Sosyolojisi – Sosyo-Ekonomik Yönden Az Gelişmiş Ülkelerde Burjuva Toplumunun Gelişmesi Sorunu Üzerine Bir Araştırma - . M. Akkaş (Çev.), *Türk Tarihi Dizisi*. İstanbul: Sanders Yayınları, (5)115.

⁵⁰ Tunaya, T. Z. 2002: 808.

da yetersizdir. Buna karşın Fransız, Belçika, İtalyan, Alman ve Şili kanunları örnek alınarak meydana getirilen Ticaret Kanunu ve büyük bir kısmı Almanya'dan alınan Deniz Ticaret Kanunu gibi ekonomik alanı kapsayan yeniliklerin uygulanması kolay olup bu kanunlar, sanayi ve ticaretin gelişmesini hızlandırmışlardır. Tüm bu hukuki düzenlemelerin yekûnu düşünüldüğünde Kurt Steinhaus'un yorumları şöyledir: "Hukuk reformları, din adamlarının etkisine, feodal devrin kiracılık ve faizcilik kurumlarına, otoriter aile ve cemiyet yapılarına "şimdilik" dokunmamıştır. Bu nedenle devrimlerin gelenekçilik ve feodalizm karşısında etkileri sınırlı kalmıştır. Devrimler ancak kentlerde "aile içinde ve toplumsal alanlarda yeni göreneklerin doğmasında" belirli bir rol oynamışlardır. Kentler dışındaki sosyo-kültürel değişim, sadece üretim olayındaki objektif değişikliklerin (para ekonomisine katılma, ulaşımın geliştirilmesi...vb.) izlediğinden, bu değişiklikler gibi yavaş yürümüştür. Bu yenilikler, burjuvazi öncesi ve burjuvazi karşıtı olan geçmişteki ideoloji ve alışkanlıkların yerine, burjuva değer sistemlerinin ve kurallarının getirilmesini amaç edinmiştir. Bu sistemler tabakalar ve bölgeler arası eşitsizlikler ile kadın-erkek ayrımı gibi geleneksel engeller aşılarak sağlaştırılmak istenmiştir. Hukuk ve dil devrimleri, eğitim alanındaki yenilikler, hükümet merkezinin Anadolu'ya alınması, kadın-erkek eşitliği gibi tedbirler, tüm toplumun modernleşmesi ve seviye farklarının azaltılması yolunda atılmış olan adımlardır. Bununla beraber devrim hareketinin köylere yeterli derecede girmemiş olması nedeniyle, ülkenin önemli sosyal ve coğrafi kesimlerinin Batılılaşma ve laikleşme hareketlerinin dışında kaldığı açıkça görülebilir⁵¹."

Benzer bir görüşe Mümtaz Turhan'da katılmaktadır. Ona göre; "Türkiye'de Batılılaşma hareketi tamamlanmamıştır ve bugünkü şartlara, ihtiyaçlara ve ilmi seviyeye göre ayarlanması, geliştirilmesi ve bu şekilde tamamlanması gerekir." Yine Turhan'a göre "Garp Medeniyeti'ni iyi anlayamadığımız ve onun hakiki kıymetlerini, esas unsurlarını alıp kendimize mal edemediğimiz, onun yerine tali, ehemmiyetsiz unsurlarla iktifa ettiğimiz için garplılaşmamışızdır⁵²."

Fakat burada şu noktaya dikkat etmek gerekmektedir. Atatürk'e göre temel hedef Batılılaşmak olarak tanımlanmaz. "En gerçek tarikat uygarlık tarikatıdır" diyen Atatürk'e göre kurulan yeni sistemin amacı uygarlığın gerilerde bırakmış olduğu Rönesans, Reform, aydınlanma, endüstrileşme, uluslaşma evrelerine en kısa yoldan en kısa zamanda ulaşmaktır. Türk toplumu uygarlığın geçirdiği tüm bu aşamaları tek tek ya da sırayla değil aynı zamanda birlikte yaşayıp gerçekleştirecektir. Atatürk yeni insanın (toplumun) kendiliğinden geleceğine değil, yeni baştan yaratılacağına inanmıştır⁵³. Atatürk'ün görüşü ilerici olmaktır ve ilerici olmak zamana karşı atılımlar yaparak ve çağ atlayarak mümkün olan en süratli şekilde davranmak demektir⁵⁴. Bu doğrultuda Atatürk'ün hedefi belli ve gayet açıktır: "Muasır medeniyetlerin üstüne çıkmak"

⁵¹ Steinhaus, 2006: 114-118.

⁵² Turhan, M. (1972). *Garplılaşmanın Neresindeyiz?*. İstanbul: Yağmur Yayınları, 15, 69.

⁵³ Güvenç, B. (1994). *Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 233.

⁵⁴ Dumont, P. (2005). *Mustafa Kemal Çağdaş Türkiye'nin Doğuşu*. İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 152.

SONUÇ

Kültür ve medeniyet kavramları birbirinden farklı olmakla birlikte her ikisi de milletler için can suyu niteliğindedir. Kültürel ve medeni kaynaklarla beslenemeyen bütün toplumlar ölmeye mahkûmdurlar. Binlerce yıllık tarihi ile köklü bir kültüre sahip bulunan Türk Milleti de pek çok medeni kaynaktan ilham almış ve çağdaşlarının üzerinde bir seyir takip etmiş ya da çağa ayak uyduramadığından onların gerisinde kalmıştır.

Çağın gerisinde kaldığını fark ettiği ve gelişme göstermeyi istediği takdirde en yüksek medeni seviye hangisi ise ona yönelen tüm milletler gibi Türk Milleti de muasır medeniyetlerin -özellikle- ilmi ve teknik gelişmelerini takip ederek bunları almak veya bu gelişmişliğin üzerine çıkacak bir aşama kaydetmek amacıyla hareket etmiştir. Günümüz manasıyla yenileşme hareketleri Osmanlı-Türk tarihinde Lale Devri ile başlar ve günümüze değin devam eder. Bu süreç içerisinde her alanda Batı'nın örnek alınarak kökten değişimlerin ve yeniliklerin gerçekleştirildiği bir evre olması hasebiyle Atatürk dönemi inkılapları büyük önemi haizdir.

Atatürk dönemi inkılaplarının temelinde ise Mustafa Kemal'in fikri yapısı ve kimi münevverler ve kaynaklarca beslenen düşünce dünyası büyük rol oynamaktadır. Atatürk ilk gençlik yıllarından itibaren Türk münevverlerinin en milliyetçi ve en inkılapçı kimliğe sahip olanlarının eserlerini dikkatle takip etmiş, sonraki yıllarda da gerek tarihi, gerek sosyolojik gerekse siyasi karaktere sahip pek çok kitabı da incelemiştir. Bu eserlerin önemli bir kısmını aynı zamanda Fransız İhtilali'nin de fikir babaları olan aydınların kitapları oluşturmaktadır. Mustafa Kemal'in milli unsurlar ile alakalı hususlarda yerli yazarlardan; devlet yönetimi ve rejimi ile kimi inkılap faaliyetlerinin kökeniyle alakalı hususlarda ise yabancı yazarlardan etkilendiğini görüyoruz. Elbette bu etkileşim cumhuriyetin ilk yıllarındaki tüm yenileşme faaliyetlerinde kendisini gösterecek, özellikle laiklik tüm bu uygulamaların temelini teşkil edecektir. Bu sayede Avrupa'dan Batılılaşma çerçevesinde pek çok hukuk kuralı olduğu gibi alınacak ve bu normlar Türk toplumuna uygulanacaktır. Bu normların düzenlediği sosyal hayatın görünümünde de birtakım değişikliklere ve yenileşmelere gidilecek Türk toplumu her yönüyle muasır medeniyetlerin üstüne çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu uygulamaların en yoğun olduğu dönem Atatürk dönemidir. Milliyetçilik dairesinde medeniyetçilik ilkesi uygulanmış ve pek çok iktibaslar yapılmak suretiyle kanunlar ihdas edilmiştir.

Tarih bize göstermiştir ki “yenileşme veya en iyi teknik seviyeye gelme çabası” hep devam eden bir süreç olmalıdır. Aksi takdirde bir köhne zihniyeti yıkarak yerine en yeni ve en ideal olanı getirmenin ardından, işin bittiğini düşünmek ve getirilen bu yeni düzene sıkı sıkı sarılmak yeni bir dogmaya kapı açmak demek olur. Bu sebeple Atatürk ilkelerinden “inkılapçılık”ın temel aldığı akılcı anlayış ile hep en iyinin üzeri hedef alınmalıdır. Dikkat edilirse son zamanlarda Türk Milleti'nin bu konudaki hedefinden kimi aydınlar “muasır medeniyetlerin üstüne çıkmak” ifadesi

yerine Avrupa medeniyetine dâhil olmak ya da Batıcı olmak diye bahsetmektedirler ki bu durum söz konusu aydınların hedef küçülttüğünü göstermektedir. Hâlbuki Türk insanı için Atatürk tarafından öngörülen, esasen “Batı” değil, mevcut medeni gelişmişlik düzeyinde başı çekenin örnek alınmasıdır. “Batı” ya da “Batılılaşma” ifadesi o dönemin ilim ve teknik düzeyi itibarıyla örnek alınacak tek unsurunun Avrupa olmasından ileri gelmektedir ve Atatürk kültürel kimliği güçlü bir medenileşme taraftarı olmuştur. Bu yönüyle Atatürk’ün hedefi ne kültürel değerlerinden vazgeçip yozlaşmaktır, ne de kendini aşağı görerek kimliksizleşmektir.

KAYNAKÇA

- Aşçı, E. (2018). *İttihat ve Terakki'nin Fikri Yapısı ve Siyasi Yansımaları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi).
- Baykal, H. (Temmuz 1988). Atatürkçü Çağdaşlaşma Yönünden Türkiye'nin Avrupa Topluluklarına Tam Üyeliği. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. (12)744-745.
- Bora, B. (Editör). (2000). *Ziya Gökalp Eserlerinden Seçmeler (Türkçülüğün Esasları)*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 160.
- Çaycı, A. (Kasım 1989). Atatürk ve Tarih Boyutu İçinde Çağdaşlaşma. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. (16)55-56.
- Dönmez, Ş. (1998). *Atatürk'ün Çağdaş Toplum ve Din Anlayışı*. İstanbul, 68-69.
- Dönmezer, S. (Temmuz 1989). Atatürk İnkıpları ve Sosyal Değişme Teorileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. (C.5).15'ten Ayrıbasım, 528.
- Dumont, P. (2005). *Mustafa Kemal Çağdaş Türkiye'nin Doğuşu*. İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 152.
- Giritli, İ. (Eylül 1979). Fransız İhtilali ve Etkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. (15)539-540.
- Giritli, İ. (Kasım 1989). Atatürkçülük İdeolojisinin Dogmatik İdeolojilere Üstünlüğü. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. (16)33.
- Gökalp, Z. (1980). *Makaleler – Yenigün, Yeni Türkiye, Cumhuriyet Gazetelerindeki Yazılar -*. (Editör). Beysanoğlu, Ş. İstanbul, 40.
- Güngör, E. (1995a). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 76.
- Güngör, E. (1995b). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 132-135.
- Güngör, E. (1995c). *Dünden Bugünden – Tarih-Kültür-Milliyetçilik -*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 93.
- Güvenç, B. (1994). *Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 233.
- Hafizoğulları, Z. (2001). *Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Fikri Temelleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 13-33.
- İnan, A. (1968). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 256.
- Kafesoğlu, İ. (2000). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 15-16.
- Korkmaz, Z. (Kasım 1987). Milli Mücadele ve Sonrasında Türklük Şuuru. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. (10)49-50.
- Lewis, B. (2008). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Arkadaş Yayınları, 389.
- Parla, T. (1993). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*. Üstel, F., Yücesoy, S. (Editörler). İstanbul: İletişim Yayınları, 55-56.
- Safa, P. (1999). *Türk İnkılabına Bakışlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 112.
- Sönmez, C. (1993). *Atatürk ve Okuma Sevgisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 20-39.
- Steinhaus, K. (2006). Atatürk Devrim Sosyolojisi – Sosyo-Ekonomik Yönden Az Gelişmiş Ülkelerde Burjuva Toplumunun Gelişmesi Sorunu Üzerine Bir Araştırma - . M. Akkaş (Çev.), *Türk Tarihi Dizisi*. İstanbul: Sanders Yayınları, (5)115.

- Tanyu, H. (1981). *Atatürk ve Türk Milliyetçiliği*. Ankara: Töre Devlet Yayınları, 168.
- Tunaya, T. Z. (2002). Türkiye Cumhuriyeti Rejiminde Batılılaşma Olayları ve Fikirleri. *Türkler*. (C.17). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 803.
- Tural, S. (1992). *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*. Ankara: Ecdad Yayınları, 88.
- Turan, Ş. (1982). *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*. Ankara: TTK Yayınları, 51-52.
- Turhan, M. (1972). *Garplılışmanın Neresindeyiz?*. İstanbul: Yağmur Yayınları, 15, 69.
- Turhan, M. (1994). *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 45.
- Tünay, B. (Temmuz 1987). Atatürk'ün İnkılapçılık İlkesi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. (C.3). (9)671-681. Ayrıca Bkz. *Atatürk'ün Söyleve ve Demeçleri (I-III)*. Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara: Divan Yayınları.